

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΑΡΙΣΤΕΙΑΣ JEAN MONNET
ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
JEAN MONNET EUROPEAN CENTRE OF EXCELLENCE
NATIONAL AND KAPODISTRIAN UNIVERSITY OF ATHENS

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΟΝ ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΤΟΜΕΑ

Λώρα Αγγέλου – Γιώργος Κριαράς

ΜΑΪΟΣ 2017

Copyright 2017

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΑΡΙΣΤΕΙΑΣ JEAN MONNET
ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
Κλεομένους 22Α, 106 75 Αθήνα
Τηλ. 210 72 20 508 Fax: 210 3617711
Email: jmcenter-athens@pspa.uoa.gr, www.jmc.pspa.uoa.gr

All rights reserved

Το Ευρωπαϊκό Κέντρο Αριστείας Jean Monnet δεν υιοθετεί ως ίδρυμα πολιτικές ή άλλες θέσεις. Καταβάλλει, μάλιστα, προσπάθεια να παρουσιάζονται στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων του και στο μέτρο του δυνατού όλες οι υπάρχουσες απόψεις. Οι αναλύσεις και οι γνώμες που δημοσιεύονται σε όλες τις εκδόσεις του Ευρωπαϊκού Κέντρου Αριστείας Jean Monnet θα πρέπει να αποδίδονται αποκλειστικά στους ίδιους τους συγγραφείς και να μην θεωρούνται ότι αντιπροσωπεύουν απαραίτητα τις απόψεις του Κέντρου, του Διοικητικού Συμβουλίου του, της διεύθυνσης ή των κατά περίπτωση και καθ' οιονδήποτε τρόπο συνεργαζομένων φορέων.

The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	3
Η ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΩΣ ΠΑΡΑΓΩΝΤΑΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	3
ΚΑΠ ΚΑΙ ΣΤΗΡΙΞΗ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	6
Ο ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	8
ΠΗΓΕΣ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ...	12
ΤΡΟΠΟΙ ΕΝΙΣΧΥΣΗΣ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	14
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	20

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η επιχειρηματικότητα έχει αναγνωρισμένη αξία και σημασία αφού αποτελεί παράγοντα οικονομικής ανάπτυξης και διαφοροποίησης. Σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει επίσης αναγνωριστεί ο ρόλος που μπορεί να διαδραματίσει η επιχειρηματικότητα , αφού αποτελεί βασικό παράγοντα της στρατηγικής 2020 της ΕΕ για έξυπνη και βιώσιμη ανάπτυξη. Η ανάπτυξη του πρωτογενούς τομέα αναμένεται να συμβάλει στην στρατηγική της Ευρώπης 2020 .

Μία από τις κύριες επιδιώξεις της ΕΕ είναι η προώθηση της επιχειρηματικότητας στον αγροτικό τομέα ανεξάρτητα από το μέγεθος της έκτασης της ιδιοκτησίας ή την τοποθεσία στην οποία βρίσκεται . Επιπλέον προωθούνται οι ευέλικτες εφοδιαστικές αλυσίδες με σκοπό την ενίσχυση της αγροτικής επιχειρηματικότητας . Μία ακόμη επιδίωξη της ΕΕ είναι η στήριξη της δημιουργίας πράσινων επιχειρήσεων , στοχεύοντας στη μετάβαση σε οικονομίες με χαμηλές εκπομπές άνθρακα.

Παράλληλα, η γήρανση του πληθυσμού σε συνδυασμό με την ισχυρή πίεση που δημιουργείται εξαιτίας της παγκοσμιοποίησης, θα αναγκάσει την Ευρώπη να υιοθετήσει καινοτόμες λύσεις σε σχέση με τα προϊόντα, τις υπηρεσίες και τα επιχειρηματικά μοντέλα που ακολουθεί, προκειμένου να εμφανίσει οικονομική ανάπτυξη και δημιουργία θέσεων εργασίας. Ιδιαίτερη έμφαση πρέπει να δοθεί στην ανάπτυξη της έρευνας και την διάχυση της αγρονομικής γνώσης στον αγροτικό τομέα με στόχο την εύρεση βιώσιμων λύσεων και τη στήριξη της επιχειρηματικότητας στον αγροτικό τομέα.

Η ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΩΣ ΠΑΡΑΓΩΝΤΑΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Για την Ευρωπαϊκή Ένωση η επιχειρηματικότητα αποτελεί σημαντικό παράγοντα καινοτομίας, ανταγωνιστικότητας και οικονομικής ανάπτυξης. Εξαιτίας της δυνατής τους παρουσίας σε σημαντικούς τομείς, όπως είναι οι υπηρεσίες και άλλες δραστηριότητες που βασίζονται στην γνώση , οι μικρότερες επιχειρήσεις και οι επιχειρηματίες, διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην Ευρωπαϊκή οικονομία. Έχει βρεθεί θετική συσχέτιση μεταξύ της επιχειρηματικότητας και της οικονομικής απόδοσης σε σχέση με την ανάπτυξη, την εταιρική

επιβίωση, την καινοτομία, την δημιουργία απασχόλησης, την τεχνολογική αλλαγή, την αύξηση της παραγωγικότητας και των εξαγωγών (Audretsch, 2002). Η έρευνα έχει δείξει ότι υπάρχει θετική σχέση μεταξύ της επιχειρηματικής δραστηριότητας και της οικονομικής ανάπτυξης (Sternberg and Wennekers, 2005) και υπάρχει μια αυξανόμενη τάση, να θεωρείται η επιχειρηματικότητα σαν μια εναλλακτική στρατηγική για την αγροτική Ευρώπη (North and Smallbone, 2006; Stathopoulou et al., 2004). Όμως η επιχειρηματικότητα δεν είναι μόνο τα παραπάνω. Αποτελεί παράγοντα προσωπικής ανάπτυξης και μπορεί να ενισχύσει την κοινωνική συνοχή, αφού οι επιχειρηματικές ευκαιρίες μπορούν να δοθούν σε όλους ανεξάρτητα από την κοινωνική τους καταγωγή ή την περιοχή στην οποία βρίσκονται.

Το 2003 η Πράσινη Βίβλος (Green Paper) για την “ Επιχειρηματικότητα στην Ευρώπη ” και το σχέδιο δράσης “Η Ευρωπαϊκή Ατζέντα για την επιχειρηματικότητα”, που ακολούθησε το 2004 αποτέλεσαν το βασικό πλαίσιο του σχεδίου δράσης της ΕΕ σε σχέση με την προώθηση της επιχειρηματικότητας σε όλα τα κράτη μέλη. Επιπλέον, η επιχειρηματικότητα βρίσκεται στο επίκεντρο της στρατηγικής Ευρώπη 2020 για έξυπνη και βιώσιμη ανάπτυξη, η οποία ενισχύει την ίδρυση νέων, πράσινων επιχειρήσεων με σκοπό την μετάβαση σε οικονομία χαμηλών εκπομπών άνθρακα μέχρι το έτος 2050.

Τα στατιστικά στοιχεία που παρατίθενται φανερώουν τους λόγους για τους οποίους η αγροτική ανάπτυξη και η ενίσχυση της επιχειρηματικότητας του πρωτογενή τομέα αποτελεί επίκεντρο της χάραξης της ευρωπαϊκής πολιτικής. Περίπου το 50 % της έκτασης της ΕΕ είναι αγροτικές περιοχές οι οποίες φιλοξενούν περίπου το 56% του πληθυσμού της. Ο αγροδιατροφικός τομέας αντιπροσωπεύει το 7 % της απασχόλησης και το 3,5 % της προστιθέμενης αξίας στην ΕΕ, ενώ είναι ο τέταρτος μεγαλύτερος σε όγκο εξαγωγών τομέας της ΕΕ. Ο αγροτικός πληθυσμός ανέρχεται στα 25 εκατομμύρια και οι αγροτικές περιοχές αντιπροσωπεύουν το 20,6 % της απασχόλησης προσφέροντας 46,1 εκατομμύρια θέσεις εργασίας σε όλη την επικράτεια της ΕΕ (<https://enrd.ec.europa.eu>).

Βέβαια, η ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας του πρωτογενούς τομέα πρέπει να ξεπεράσει αρκετά εμπόδια και παράλληλα έχει να αντιμετωπίσει πολλές προκλήσεις. Η επιχειρηματικότητα του αγροτικού τομέα, αντιμετωπίζει μοναδικές προκλήσεις κυρίως από άποψη χωροταξική (Arenius and Clercq, 2005; Scott, 2006). Οι προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι επιχειρηματίες στις αγροτικές περιοχές έχουν σαν αποτέλεσμα την δημιουργία δραστηριοτήτων που παρέχουν υπηρεσίες χαμηλής αξίας, παραμένουν μικρές και έχουν μικρή ελπίδα για αλλαγή (Meccheri and Pelloni, 2006). Ένα πολύ σημαντικό εμπόδιο είναι η περιορισμένη προσβασιμότητα των αγροτικών περιοχών, κάτι που δημιουργεί προβλήματα στην εφοδιαστική αλυσίδα και αυξάνει το κόστος παραγωγής και

διάθεσης των προϊόντων. Επίσης στις αγροτικές περιοχές συναντάμε χαμηλή πληθυσμιακή πυκνότητα και μικρό μέγεθος πληθυσμού, ενώ υπάρχει οικονομική και κοινωνική ανομοιογένεια. Ένας ακόμη παράγοντας που λειτουργεί ανασταλτικά και αποτελεί εμπόδιο για την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας είναι το μικρό μέγεθος των τοπικών αγορών και η περιορισμένη πρόσβαση σε βασικές υποδομές που στηρίζουν την επιχειρηματικότητα, όπως είναι οι τραπεζικές υπηρεσίες, η παροχή πληροφοριών και χρηματοοικονομικών συμβουλών. Οι αγροτικές περιοχές υστερούν επίσης σε κτιριακές υποδομές, σε οδικά δίκτυα και δίκτυα επικοινωνίας ενώ υπάρχουν μικρότερες ευκαιρίες και δυνατότητες δικτύωσης και συνεργασίας σε σχέση με τις αστικές περιοχές. Ένα ακόμη μεγάλο πρόβλημα που παρατηρείται στις αγροτικές περιοχές είναι η υστέρηση σε εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό, το οποίο να διαθέτει γνώσεις και δεξιότητες ανάλογα με τις απαιτήσεις και τις ανάγκες της περιοχής στην οποία εργάζεται ή αναζητά εργασία. Αυτά τα προβλήματα, απορρέουν από το χαμηλό βαθμό διαφοροποίησης των αγροτικών οικονομιών σε σχέση με τις αστικές περιοχές (EU Rural Review, 2011).

Θα αναρωτιόταν κάποιος διαβάζοντας τα παραπάνω, εάν μπορεί να υπάρξει οργανωμένη επιχειρηματική δραστηριότητα στις αγροτικές περιοχές ή εάν αξίζει να ασχοληθεί κάποιος με την επιχειρηματικότητα του πρωτογενή τομέα και την προσπάθεια στήριξης και ενίσχυσής της.

Η απάντηση είναι ναι, γιατί ο αγροτικός τομέας κρύβει πολλές επιχειρηματικές ευκαιρίες. Οι αγροτικές περιοχές αποτελούν σημαντική πηγή πρώτων υλών οι οποίες μπορούν με την επεξεργασία τους να αποκτήσουν σημαντική προστιθέμενη αξία. Επίσης μέσω της εφαρμογής καινοτόμων μεθόδων επεξεργασίας, μεθόδων ανάπτυξης προϊόντος και μεθόδων προώθησης μπορούν να αναπτυχθούν νέες επιχειρηματικές λύσεις και ιδέες. Στις αγροτικές περιοχές μπορεί επίσης να αναπτυχθεί το κομμάτι του αγροτουρισμού, το οποίο αποτελεί ένα ιδιαίτερο είδος τουρισμού και παρέχει έναν εναλλακτικό τρόπο αναψυχής για τους κατοίκους των αστικών περιοχών. Επιπλέον, τα τελευταία χρόνια, παρατηρείται στην Ευρώπη η τάση για εγκατάλειψη των αστικών κέντρων και εγκατάσταση, των νέων κυρίως ανθρώπων, σε αγροτικές περιοχές. Με αυτό τον τρόπο δημιουργούνται στις αγροτικές περιοχές νέες αγορές για προϊόντα και νέες υπηρεσίες και παράλληλα η επαρχία ενισχύεται με νέους ανθρώπους, καταρτισμένους, με νέες δεξιότητες, με σχετική επαγγελματική εμπειρία και πιθανόν διάθεση για επιχειρηματική δραστηριοποίηση στον πρωτογενή τομέα (EU Rural Review, 2011).

ΚΑΠ ΚΑΙ ΣΤΗΡΙΞΗ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Η ΚΑΠ θεσπίστηκε από την ΕΕ το 1962 και στηρίζεται στην εταιρική σχέση που υπάρχει ανάμεσα στον κλάδο της γεωργίας και την κοινωνία . Οι κύριοι στόχοι της ΚΑΠ είναι

- η βελτίωση της γεωργικής παραγωγικότητας , ώστε να φτάνουν στους καταναλωτές τρόφιμα σταθερής ποιότητας σε προσιτές τιμές.
- Η διασφάλιση του εισοδήματος των γεωργών της ΕΕ ώστε να έχουν αξιοπρεπή διαβίωση.

Οι προκλήσεις που καλείται να αντιμετωπίσει σήμερα η ΚΑΠ είναι προσαρμοσμένες στο νέο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον και περιλαμβάνουν:

- βιώσιμη παραγωγή τροφίμων τα οποία θα συμβάλλουν στην διατροφή του πληθυσμού παγκοσμίως , αφού αναμένεται σημαντική αύξηση τα επόμενα χρόνια.
- Την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και την βιώσιμη διαχείριση των φυσικών πόρων.
- Την διασφάλιση της βιωσιμότητας της αγροτικής οικονομίας και την προστασία της υπαίθρου των κρατών της ΕΕ.

Η ΚΑΠ αφορά όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ και η διαχείριση και η χρηματοδότηση ασκείται σε ευρωπαϊκό επίπεδο από τους πόρους του προϋπολογισμού της ΕΕ.

Η ΚΑΠ μπορεί να ενισχύσει την επιχειρηματικότητα των αγροτικών περιοχών με πολλούς τρόπους. Μία από τις βασικές επιδιώξεις της ΚΑΠ είναι η ενίσχυση της υπαίθρου και της οικονομικής ενδυνάμωσης των αγροτών που δραστηριοποιούνται εκεί σε όλους τους τομείς της πρωτογενούς παραγωγής, ώστε να παραμείνουν στις αγροτικές δραστηριότητες και να μην εγκαταλείψουν την ύπαιθρο. Για αυτό το σκοπό η ΚΑΠ έχει λάβει μια σειρά μέτρων όπως είναι η βελτίωση της πρόσβασης των αγροτών σε νέες τεχνολογίες με υψηλή ταχύτητα, με σκοπό την πιο γρήγορη ενημέρωσή τους για θέματα που σχετίζονται με την παραγωγή τους. Για την περίοδο 2014 – 2020 αυτή η πολιτική της ΕΕ αναμένεται να εξασφαλίσει βελτιωμένες διαδικτυακές υποδομές σε 18 εκατομμύρια πολίτες της υπαίθρου, δηλαδή σε 6,4% του αγροτικού πληθυσμού της ΕΕ.

Η ΚΑΠ διασφαλίζει επίσης την προστασία των φυσικών πόρων και προωθεί τις βιώσιμες μεθόδους και τεχνικές παραγωγής και εργασίας. Με αυτό τον τρόπο οι φυσικοί πόροι χρησιμοποιούνται ορθολογικά, διασφαλίζοντας σταθερή προμήθεια σε πρώτες ύλες, κάτι

που είναι προαπαιτούμενο για την ομαλή λειτουργία των επιχειρήσεων που ασχολούνται με επεξεργασία αγροτικών προϊόντων.

Η ΚΑΠ έρχεται επίσης να καλύψει ένα μέρος της επιχειρηματικής αβεβαιότητας που έχουν όσοι δραστηριοποιούνται επιχειρηματικά στον πρωτογενή τομέα. Η αβεβαιότητα αυτή προκύπτει τόσο εξαιτίας των καιρικών συνθηκών, οι οποίες αποτελούν έναν αστάθμητο παράγοντα για την παραγωγή, όσο και σαν αποτέλεσμα της χρονικής υστέρησης μεταξύ της αύξησης της ζήτησης σε αγροτικά προϊόντα από τους καταναλωτές και της προσφοράς από τους παραγωγούς. Η ΚΑΠ στηρίζει τις επιχειρηματικές προσπάθειες των παραγωγών μέσω:

- των εισοδηματικών ενισχύσεων που δίνονται ως άμεση πληρωμή και παρέχουν στήριξη στο γεωργικό εισόδημα. Αυτή είναι η ανταμοιβή των γεωργών για την παροχή δημόσιων αγαθών τα οποία κανονικά δεν καλύπτονται από τις αγορές, όπως είναι για παράδειγμα η φροντίδα της υπαίθρου.
- Μέτρων για την αγορά. Η ΕΕ έχει τη δυνατότητα να λαμβάνει μέτρα για να αντιμετωπίζει δύσκολες καταστάσεις όπως η απότομη αύξηση της ζήτησης, ή η πτώση τιμών λόγω αύξησης της προσφοράς.
- Μέτρων ανάπτυξης της υπαίθρου. Με σκοπό την αντιμετώπιση συγκεκριμένων αναγκών και προκλήσεων που αντιμετωπίζουν οι αγροτικές περιοχές εκπονούνται εθνικά και περιφερειακά προγράμματα ανάπτυξης. Τα κράτη μέλη καταρτίζουν τα προγράμματά τους βάσει τον ίδιο κατάλογο μέτρων, όμως έχουν και τη δυνατότητα να προσαρμόσουν αυτά τα προγράμματα στις ιδιαίτερες εθνικές τους οικονομικές, φυσικές και διαρθρωτικές απαιτήσεις. Το πρόγραμμα Leader αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι των προγραμμάτων αγροτικής ανάπτυξης και δίνει λύσεις στα τοπικά προβλήματα των πληθυσμών της υπαίθρου.

Τα μέτρα που αφορούν την αγορά καθώς και η εισοδηματική στήριξη των αγροτών, χρηματοδοτούνται αποκλειστικά από τον προϋπολογισμό της Ε.Ε. Τα μέτρα για την ανάπτυξη της υπαίθρου προκύπτουν σαν αποτέλεσμα πολυετούς προγραμματισμού και συγχρηματοδοτούνται από τα κράτη μέλη.

Ο ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

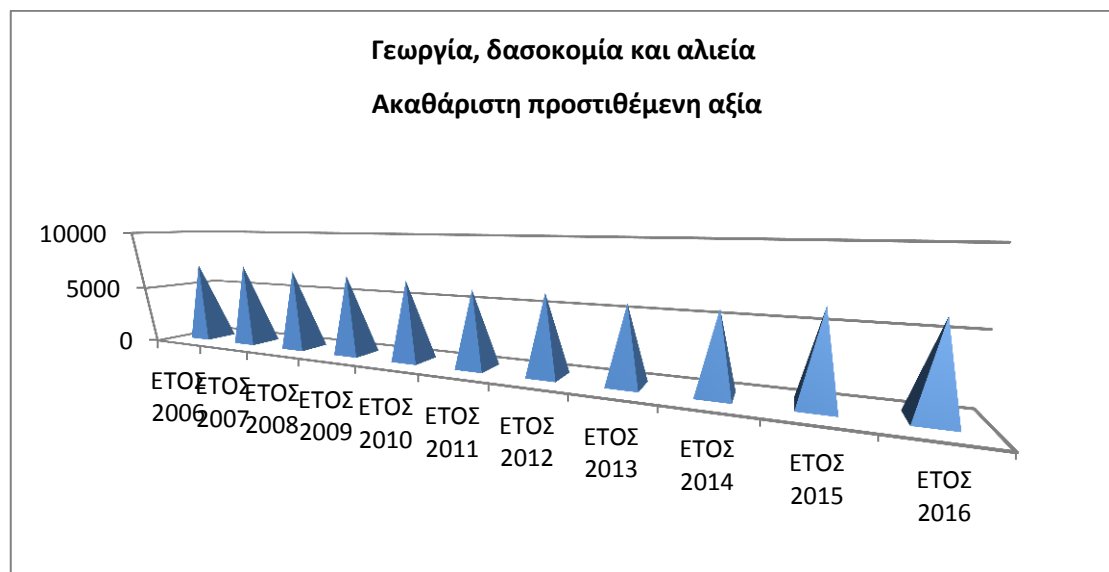
Ο πρωτογενής τομέας της χώρας μας συμμετέχει σε σημαντικό ποσοστό στην διαμόρφωση της ελληνικής οικονομίας και μπορεί να αποτελέσει βασικό πυλώνα στην ανάπτυξή της. Ο αγροτοδιατροφικός τομέας (δηλαδή η γεωργία, η κτηνοτροφία, η αλιεία και η μεταποίηση τροφίμων, ποτών και καπνού) θα μπορούσε να προσφέρει επιχειρηματικές ευκαιρίες, ιδιαίτερα σ' αυτή την δύσκολη περίοδο που διανύει η Ελλάδα εξαιτίας της παρατεταμένης οικονομικής κρίσης στην οποία βρίσκεται από το 2009 . Η αναδιοργάνωση του πρωτογενή τομέα, η στροφή σε νέα, δυναμικά προϊόντα με εξαγωγικό προσανατολισμό, η ενίσχυση της επιχειρηματικότητας θα μπορούσαν να δώσουν λύσεις και να συνεισφέρουν στην προσπάθεια της χώρας για έξοδο από την κρίση.

Ο τομέας της ελληνικής γεωργίας το 2014 βρισκόταν στην ένατη θέση μεταξύ των 28 κρατών – μελών της ΕΕ ως προς τη συνολική αξία γεωργικής παραγωγής. Η γεωργική παραγωγή από το 2006 και μετά παρουσιάζει μείωση, ενώ η συμβολή της γεωργικής παραγωγής στο ΑΕΠ , φαίνεται ότι συρρικνώνεται. Η συμβολή της γεωργίας ως ποσοστό του ΑΕΠ είναι το ένα τρίτο από ότι ήταν πριν δεκαπέντε χρόνια (12,6% το 1995 και 4,1% το 2009). Σε σχέση με το συνολικό ΑΕΠ, ο γεωργικός τομέας επιδεικνύει αντι-κυκλική συμπεριφορά. Ο γεωργικός τομέας έχει παραμείνει σχετικά σταθερός παρά την οικονομική κρίση στην οποία βρίσκεται η χώρα και παρά το γεγονός ότι η συνολική αξία των αγροτικών προϊόντων παρουσιάζει μείωση. Το 2013 , η γεωργία συμμετείχε στο ΑΕΠ με ποσοστό 5,2% παρουσιάζοντας αύξηση σε σχέση με το ποσοστό 4,1 % του 2009, συγχρόνως το ΑΕΠ παρουσίαζε μείωση της τάξεως του 20 %. Αυτά τα στοιχεία είναι σημαντικά γιατί είναι ενδεικτικά της δυναμικής που διαθέτει ο κλάδος της γεωργίας και χρήζουν μελέτης και αξιοποίησης αφού η γεωργία και ο πρωτογενής τομέας μπορούν να συνεισφέρουν στην προσπάθεια της χώρας για έξοδο από την οικονομική κρίση και το αναπτυξιακό τέλμα στο οποίο έχει περιέλθει.

Η Ελληνική γεωργία χαρακτηρίζεται από μικρό μέγεθος εκμεταλλεύσεων και ομοιομορφία στον τρόπο κατανομής της γης μεταξύ μικρών – μεσαίων – μεγάλων εκμεταλλεύσεων. Οι περισσότεροι γεωργοί είναι κάτοχοι μικρών εκμεταλλεύσεων. Το 2010 το 52,2% των γεωργών – ιδιοκτητών γης, κατείχαν έκταση μικρότερη από 20 στρέμματα και το 80,24 % των γεωργικών εκμεταλλεύσεων είχαν έκταση μικρότερη των 50 στρεμμάτων. Το μικρό μέγεθος εκμεταλλεύσεων δημιουργεί την ανάγκη συνεργασιών με έμφαση στη δημιουργία ομάδων παραγωγών ή αγροτικών συνεταιρισμών απαλλαγμένων από τις αγκυλώσεις και τα μικροπολιτικά συμφέροντα του παρελθόντος.

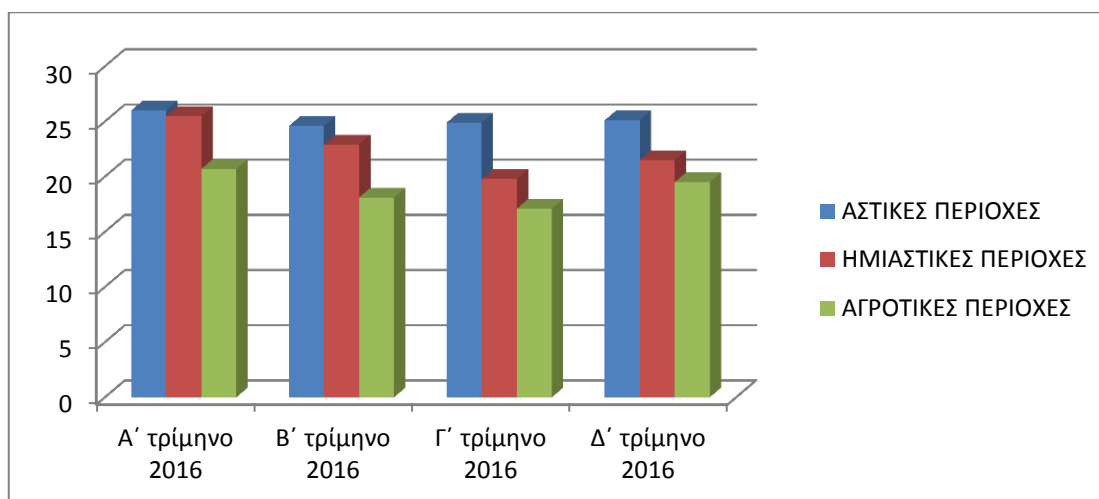
Με αυτό τον τρόπο μπορεί να γίνει καλύτερη αξιοποίηση των συντελεστών παραγωγής, επιτυγχάνονται οικονομίες κλίμακας και ενισχύεται η διαπραγματευτική δύναμη των παραγωγών σε επίπεδο τιμολογιακής πολιτικής.

Το 2015 η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία του αγροτοδιατροφικού κλάδου ανήλθε στα 164,7 δισεκατομμύρια ευρώ, ενώ οι επιδοτήσεις ανήλθαν σε 50,1 δισεκατομμύρια ευρώ. Στην Ελλάδα η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία του αγροτοδιατροφικού κλάδου ανήλθε στα 5543 εκατομμύρια ευρώ και οι επιδοτήσεις ανήλθαν στα 2388 εκατομμύρια ευρώ. Ο αγροτοδιατροφικός τομέας συνέβαλε το 2016 κατά 4,02 % στη συνολική Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία σε τρέχουσες τιμές του 2016 (Σχ. 1).

Σχ. 1 Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία στη Γεωργία , Δασοκομία και Αλιεία για τα έτη 2006 – 2016, Πηγή : ΕΛΣΤΑΤ

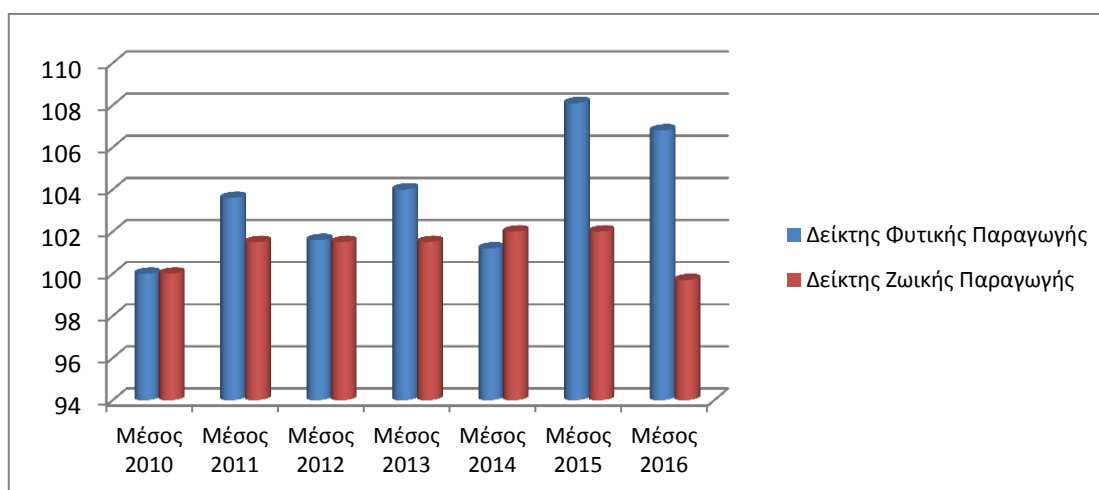
Το ποσοστό απασχόλησης στον αγροτικό τομέα για το διάστημα 2010 – 2015 μειώθηκε στην Ε.Ε., με τη μείωση να κυμαίνεται στο 7,9%. Η Ελλάδα ήταν μια από τις επτά χώρες της Ε.Ε. οι οποίες παρουσίασαν αύξηση της απασχόλησης, με το ποσοστό αύξησης για το διάστημα 2010 – 2015 να φτάνει το 0,2 %. Το ποσοστό απασχόλησης για τον πρωτογενή τομέα, το τέταρτο εξάμηνο του 2016 έφτασε στο 12,19 % επί της συνολικής απασχόλησης στην Ελλάδα ενώ το ποσοστό ανεργίας για το ίδιο χρονικό διάστημα έφτασε στο 1,76 % επί του συνόλου των ανέργων των 15 ετών που είχαν εργαστεί στο παρελθόν. (Σχ . 2) .

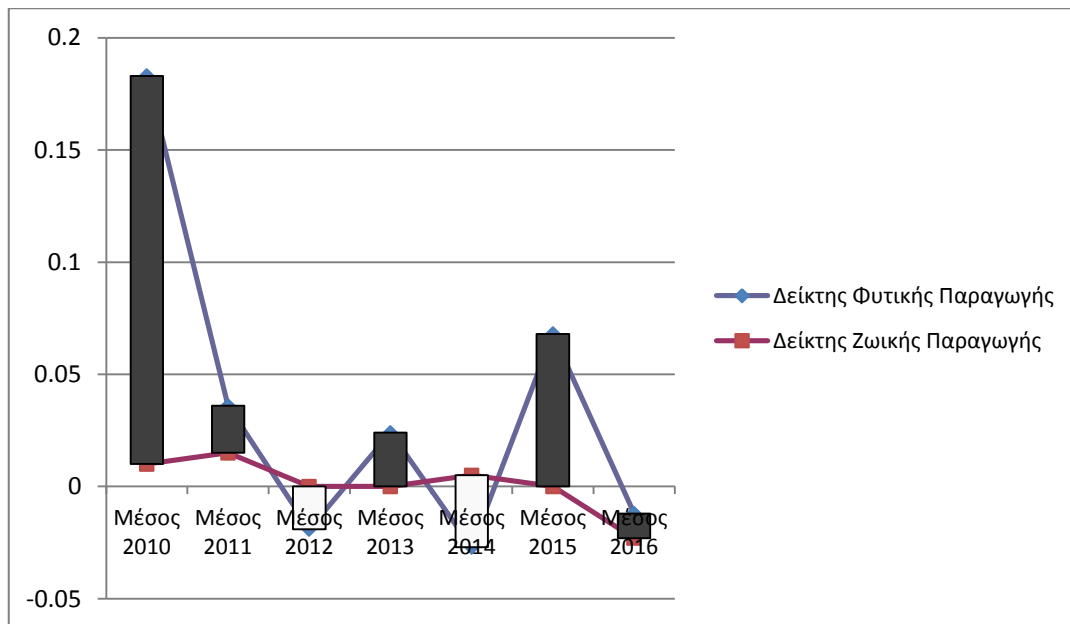
Σχ. 2 Ποσοστό ανέργων στο σύνολο του εργατικού δυναμικού σύμφωνα με το βαθμό αστικότητας για το έτος 2016, Πηγή : ΕΛΣΤΑΤ

Ο πρωτογενής τομέας συμμετείχε στον Ακαθάριστο Σχηματισμό Κεφαλαίου για το 2016 σε ποσοστό 0,44%, ενώ η παραγωγή του γεωργικού κλάδου για το έτος 2015 έφτασε στα 10665,31 εκατομμύρια ευρώ

Για το έτος 2015 οι εκροές του αγροτοδιατροφικού τομέα (συμπεριλαμβάνονται τα αγροτικά προϊόντα, τα κτηνοτροφικά προϊόντα, οι υπηρεσίες του αγροτικού τομέα, αλλά τα αγαθά και οι υπηρεσίες που συνδέονται με τον αγροτικό τομέα αλλά δεν αποτελούν αγροτικές δραστηριότητες) στην Ε.Ε. έφτασαν τα 411,2 δισεκατομμύρια ευρώ σε βασικές τιμές. Η Ελλάδα συμμετείχε στην αξία των εκροών σε ποσοστό 2,6% ή 106605,3 εκατομμύρια ευρώ (Σχ.3 και Σχ. 4).

Σχ. 3 Δείκτης Τιμών Εκροών στη Γεωργία Κτηνοτροφία για το 2016 (Έτος Βάσης: 2010=100,0), Πηγή : ΕΛΣΤΑΤ

Σχ. 4 Ετήσιες Μεταβολές (%) Δείκτη Τιμών Εκροών στη Γεωργία - Κτηνοτροφία για το 2016 (Έτος Βάσης: 2010=100,0), Πηγή : ΕΛΣΤΑΤ

Η Ελλάδα παρουσιάζει έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο των προϊόντων του αγροτοδιατροφικού τομέα. Τα στοιχεία για το 2014 φανερώνουν ότι τα προϊόντα του αγροτοδιατροφικού τομέα καλύπτουν το 19% του συνόλου των εξαγωγών, ενώ σχεδόν το 69% των εξαγόμενων προϊόντων κατευθύνεται στις αγορές της Ε.Ε.. Αντίστοιχα, τα προϊόντα του αγροτοδιατροφικού τομέα καλύπτουν το 14% του συνόλου των εισαγόμενων προϊόντων, ενώ το ποσοστό των προϊόντων που εισάγονται από την Ε.Ε. φτάνει περίπου στο 80% επί του συνόλου των εισαγόμενων προϊόντων.

Η νέα Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ), που ξεκίνησε ήδη από την 1η Ιανουαρίου 2015 και που ολοκληρώνεται το 2020, θα διαθέσει περισσότερα από 19,5 δισ. ευρώ στην Ελλάδα με προσανατολισμό την αύξηση της ποιότητας. Τα χρήματα αυτά θα διοχετευθούν στον τομέα της γεωργίας και στις αγροτικές περιοχές. Από αυτά τα χρήματα τα 15,4 δισ. ευρώ θα διατεθούν σαν άμεσες ενισχύσεις. Το 30 % των άμεσων ενισχύσεων συνδέεται με γεωργικές πρακτικές οι οποίες συνδέονται με το περιβάλλον: διαφοροποίηση των καλλιεργειών, διατήρηση των μόνιμων βοσκοτόπων και διατήρηση των περιοχών με οικολογικό ενδιαφέρον σε ποσοστό 5 % ή λήψη μέτρων που θεωρούνται ότι έχουν τουλάχιστον ισοδύναμο περιβαλλοντικό όφελος. Τα 4,1 δισ. ευρώ θα διατεθούν για μέτρα υπέρ των αγροτικών περιοχών όπως ορίζεται από το πρόγραμμα για την αγροτική ανάπτυξη.

ΠΗΓΕΣ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Ένας σημαντικός παράγοντας για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας είναι η εύρεση της κατάλληλης πηγής χρηματοδότησης, με σκοπό την υλοποίηση της επιχειρηματικής ιδέας. Το πρώτο βήμα βέβαια, είναι ο ακριβής σχεδιασμός της επιχειρηματικής ιδέας και ο καθορισμός των αναμενόμενων αποτελεσμάτων, ώστε να αναγνωριστεί και να αναζητηθεί η κατάλληλη πηγή χρηματοδότησης. Η Ε.Ε. προσφέρει μια πληθώρα χρηματοδοτικών προγραμμάτων στήριξης των επιχειρηματικών προσπαθειών, είτε μεμονωμένων παραγωγών είτε ομάδων παραγωγών, επιστημόνων και ΜΚΟ, επιχειρήσεων, πόλεων και περιφερειών.

Κατά την αναζήτηση χρηματοδότησης, ένα χρήσιμο εργαλείο αποτελεί το δίκτυο European Innovation Partnership “ Agricultural Productivity and Sustainability”. Μέσω αυτού του δικτύου μπορούν όλοι οι ενδιαφερόμενοι που θα εγγραφούν στην ιστοσελίδα του, να έχουν πρόσβαση σε οποιαδήποτε πληροφόρηση σχετικά με όλα τα διαθέσιμα χρηματοδοτικά προγράμματα. Υπάρχει επίσης πρόσβαση σε πληροφόρηση τόσο για όλα τα τρέχοντα ευρωπαϊκά προγράμματα, όσο και για προγράμματα τα οποία πρόκειται να ανακοινωθούν σε κρατικό ή περιφερειακό επίπεδο. Παράλληλα, μπορούν όσοι είναι εγγεγραμμένοι στο δίκτυο να μοιράζονται και να ανταλλάσσουν πληροφορίες και εμπειρίες με όλους τους ενδιαφερόμενους που έχουν παρόμοιες εμπειρίες και επιδιώξεις.

Η πλήρης λίστα με όλα τα χρηματοδοτικά προγράμματα για την περίοδο 2014 – 2020 βρίσκονται στην ιστοσελίδα European Commission της ΕΕ. Εκεί μπορεί κανείς να συναντήσει 45 κατηγορίες χρηματοδοτικών προτάσεων, με τις 9 από αυτές να συνδέονται αποκλειστικά με την καινοτομία στον αγροτοδιατροφικό τομέα και στην δασοκομία.

Πιο συγκεκριμένα, πάνω από το 76% του συνολικού προϋπολογισμού της ΕΕ διανέμεται σε πέντε Ευρωπαϊκά διαρθρωτικά και επενδυτικά ταμεία.

- Το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (European Agricultural Fund for Rural Development – EAFRD) χρηματοδοτεί την βελτίωση της ανταγωνιστικότητας στην αγροτική παραγωγή και την δασοκομία, την προστασία του περιβάλλοντος και της υπαίθρου, την βελτίωση της ζωής και την διαφοροποίηση της αγροτικής οικονομίας, και στηρίζει τις τοπικές πρωτοβουλίες και προσπάθειες για την αγροτική ανάπτυξη. Το ταμείο χρηματοδοτεί δάνεια και επιδοτήσεις για επενδυτικά σχέδια και συμβατικές δεσμεύσεις οι οποίες παρέχονται από περιφέρειες ή χώρες για την υλοποίηση των προγραμμάτων αγροτικής ανάπτυξης. Τα προγράμματα απευθύνονται σε αγρότες, ομάδες παραγωγών,

αγροτικές επιχειρήσεις, οργανισμούς, κ.τ.λ.

- Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (European Regional Development Fund – ERDF) έχει σαν στόχο την ενδυνάμωση της οικονομικής, κοινωνικής και εδαφικής συνοχής των κρατών μελών της ΕΕ με σκοπό την εξομάλυνση των ανισοτήτων ανάμεσα στις περιφέρειες. Χρηματοδοτεί την έρευνα και την καινοτομία, την ψηφιακή εποχή, την ανταγωνιστικότητα των μικρομεσαίων επιχειρήσεων και την οικονομία χαμηλών εκπομπών άνθρακα. Παρέχει δάνεια και άλλα είδη οικονομικής ενίσχυσης μέσω των περιφερειών με σκοπό την υλοποίηση των επιχειρησιακών τους προγραμμάτων. Απευθύνεται σε μικρομεσαίες επιχειρήσεις, ερευνητικά κέντρα, πανεπιστήμια, τοπικές και περιφερειακές αρχές, εκπαιδευτικά κέντρα, ΜΚΟ, κ.τ.λ.

- Το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (European Social Fund – ESF) επενδύει στο ανθρώπινο κεφάλαιο με σκοπό την βελτίωση των ευκαιριών απασχόλησης για όλους τους Ευρωπαίους πολίτες. Επικεντρώνεται στην βελτίωση των δεξιοτήτων, στην ενίσχυση της απασχόλησης, της κινητικότητας και της καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού, με σκοπό την εξάλειψη της φτώχειας. Προσφέρει δάνεια και άλλου είδους οικονομική υποστήριξη μέσω των περιφερειών και των κρατών μελών. Απευθύνεται σε επιχειρήσεις, δημόσιους οργανισμούς, πανεπιστήμια και ΜΚΟ.

Ιδιαίτερα, στον αγροτοδιατροφικό τομέα και στην δασοκομία, το ΕΚΤ θα μπορούσε να στηρίξει την καινοτομία με την προώθηση της δια βίου μάθησης και την επένδυση στους ανθρώπινους πόρους. Επίσης η καινοτομία μπορεί να ενισχυθεί μέσω της διάδοσης των τεχνολογιών της πληροφορίας και της επικοινωνίας, της διαδικτυακής εκπαίδευσης, των τεχνολογιών που είναι φιλικές προς το περιβάλλον, καθώς και μέσω της χρηματοδότησης start-up επιχειρήσεων.

- Το πρόγραμμα Horizon 2020 το οποίο επικεντρώνεται στη χρηματοδότηση της έρευνας και της καινοτομίας και απευθύνεται σε μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις, σε πανεπιστήμια, σε ερευνητικά κέντρα, αλλά και σε άλλου είδους δικαιούχους όπως είναι οι αγροτικές οργανώσεις ή υπηρεσίες παροχής αγροτικών συμβουλών. Το πρόγραμμα παρέχει δάνεια στα επιλεγμένα επενδυτικά σχέδια αλλά υπάρχει και άλλου είδους χρηματοδότηση με τη μορφή χρηματικών βραβείων καινοτομίας, δημόσιων προμηθειών, διευκολύνσεων στην πρόσβαση σε χρηματοδότηση.

Το κομμάτι του προγράμματος Horizon 2020 που είναι το πιο σχετικό με την καινοτομία στον αγροτοδιατροφικό κλάδο και την δασοκομία, έχει κοινωνική διάσταση και αφορά θέματα σχετικά με την αειφόρο αύξηση της παραγωγικότητας, την ενδυνάμωση των

αγροτικών κοινωνιών και την ανάπτυξη αειφόρων δασοκομικών πρακτικών.

- Το πρόγραμμα EUROSTARS προωθεί την καινοτομία σε όλους τους τομείς και παρέχει δανεισμό με σκοπό την ανάπτυξη νέων προϊόντων, υπηρεσιών ή διαδικασιών οι οποίες παρέχονται σε μια βάση η οποία περιλαμβάνει την συμμετοχή πολλών χωρών. Η λήψη χρηματοδότησης έχει σαν προαπαιτούμενο την συνεργασία πολλών φορέων από τους οποίους τουλάχιστον ο ένας πρέπει να είναι μια μικρή ή μεσαία επιχείρηση η οποία ασχολείται με την έρευνα και την ανάπτυξη καινοτόμων προϊόντων, διαδικασιών και υπηρεσιών με σκοπό την απόκτηση ανταγωνιστικού πλεονάσματος. Το πρόγραμμα δίνει έμφαση σε προϊόντα που μπορούν να φτάσουν γρήγορα στην αγορά και να γίνουν εμπορικά ενώ εφαρμόζεται σε όλες τις αγορές συμπεριλαμβανομένων των αγροτοδιατροφικών και των δασοκομικών προϊόντων.

- Το πρόγραμμα COSME ο οποίο έχει σαν σκοπό του την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων και των μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Περιλαμβάνει πολλά είδη χρηματοδότησης ανάλογα με το είδος της πρόσκλησης και αφορά επιχειρηματίες με έμφαση στους επιχειρηματίες μικρομεσαίων επιχειρήσεων καθώς και άτομα που θα ήθελαν να ξεκινήσουν την δική τους επιχείρηση.

Το πρόγραμμα COSME στηρίζει τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις με τρόπους όπως είναι η διευκόλυνσή τους για πρόσβαση σε χρηματοδότηση, πρόσβαση στις αγορές και υποστήριξη των επιχειρηματιών σε θέματα εκπαίδευσης, ανάπτυξης της επιχειρηματικότητας και επιχειρηματικής καθοδήγησης.

ΤΡΟΠΟΙ ΕΝΙΣΧΥΣΗΣ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Η μελέτη και η ανάλυση των τρόπων με τους οποίους μπορεί να ενισχυθεί η επιχειρηματικότητα είναι πολυδιάστατη και απαιτεί να λάβουμε υπ' όψιν μας τις ραγδαίες εξελίξεις που συμβαίνουν γύρω μας, στο καινούριο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον που διαρκώς μεταβάλλεται. Η ραγδαία αύξηση του πληθυσμού και η ανισομερής κατανομή του, η αλλαγή των κλιματολογικών συνθηκών, η αλλαγή στις διατροφικές συνήθειες των ανθρώπων παγκοσμίως καθώς και οι εναλλακτικές χρήσεις της βιομάζας με σκοπό την παραγωγή ενέργειας αποτελούν παράγοντες που πρέπει να συνεκτιμηθούν γιατί έχουν αντίκτυπο στον σχεδιασμό και την διαμόρφωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος.

Σε αυτούς τους παράγοντες πρέπει να προστεθεί και το δυσμενές οικονομικό περιβάλλον

που έχει δημιουργηθεί τα τελευταία χρόνια τόσο παγκοσμίως όσο και στην Ε.Ε. με την χώρα μας να έχει εισέλθει από το 2009 σε μια κατάσταση παρατεταμένης οικονομικής κρίσης και ύφεσης από την οποία δυσκολεύεται να δραπετεύσει. Οι αντίξοες οικονομικά συνθήκες είναι ιδιαίτερα σκληρές και έχουν ακόμη ηχηρότερο αντίκτυπο στους επιχειρηματίες που δραστηριοποιούνται στον πρωτογενή τομέα. Πολλοί επιχειρηματίες καλούνται να αντιμετωπίσουν την οικονομική κρίση, έχοντας να αποπληρώσουν δάνεια που τους βαραίνουν από το παρελθόν, ενώ παράλληλα συναντούν δυσκολία ή ακόμη και αδυναμία πρόσβασης σε οποιαδήποτε μορφή χρηματοδότησης.

Σύμφωνα με μία μελέτη της Τράπεζας Πειραιώς που δημοσιεύθηκε το Σεπτέμβριο του 2015 για τη συμβολή και τις προοπτικές του αγροτοδιατροφικού τομέα στην Ελλάδα σε συνδυασμό με τις προβλέψεις της Ευρωπαϊκή Επιτροπής για την περίοδο 2015 – 2024, υπάρχουν εκτιμήσεις που επιβεβαιώνουν ότι το αγροτικό εισόδημα της Ελλάδας θα παρουσιάσει θετικούς ρυθμούς μεταβολής για αυτό το χρονικό διάστημα. Η μελέτη αναφέρει ότι η εκτίμηση για τη μέση αθροιστική μεταβολή για την Ελλάδα διαμορφώνεται στα επίπεδα του 9 %. Πρέπει να σημειωθεί ότι ο θετικός ρυθμός μεταβολής του αγροτικού εισοδήματος θα έχει πτωτική τάση τουλάχιστον μέχρι το 2021 σύμφωνα με τη μελέτη εξαιτίας της ανόδου του αγροτικού εισοδήματος των νέων μελών της ΕΕ και εξαιτίας των αρνητικών ρυθμών μεταβολής των παλιών χωρών μελών. Για τη διαμόρφωση του αγροτικού εισοδήματος, εξακολουθεί να αποτελεί ρυθμιστικό παράγοντα, η διαμόρφωση του κόστους παραγωγής. Οι μεσοπρόθεσμες προοπτικές της Ελλάδας σε σχέση με τις άλλες μεγάλες αγορές βασικών προϊόντων της ΕΕ φαίνεται να μην είναι τόσο αισιόδοξες. Η θετική συμβολή περιορίζεται αφού η συμμετοχή των γαλακτοκομικών προϊόντων φτάνει στο 11,5% της συνολικής γεωργικής παραγωγής, τα δημητριακά στο 10 % και η ζωική παραγωγή στο 14,5 %. Το χοιρινό κρέας και τα πουλερικά συμμετέχουν σε ποσοστό 14,5 % παρόλο που για αυτά τα είδη υπάρχουν καλές προοπτικές εξαγωγών. Οι προοπτικές για τα προϊόντα ποιότητας φαίνεται ότι είναι θετικές και αναμένεται διεύρυνση των αγορών με υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης. Προοπτικές ανάπτυξης φαίνεται να έχει και η μεταποίηση τροφίμων τόσο σε επίπεδο Ελλάδας όσο και σε επίπεδο ΕΕ, γιατί το καταναλωτικό κοινό εμφανίζει αύξηση στη ζήτηση προϊόντων υψηλής ποιότητας. Η Ελλάδα έχει τις δυνατότητες να ανταπεξέλθει στη ζήτηση για προϊόντα υψηλής ποιότητας αφού διαθέτει τις πρώτες ύλες και την απαιτούμενη τεχνογνωσία για να προσθέσει την απαιτούμενη αξία στο τελικό προϊόν και να αυξήσει με αυτόν τον τρόπο τις εξαγωγές της.

Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι ενώ υπάρχει σωρεία προβλημάτων, συγχρόνως εμφανίζονται ευκαιρίες για επιχειρηματική δραστηριοποίηση στον πρωτογενή τομέα τόσο σε επίπεδο παραγωγής αγαθών, όσο και σε επίπεδο παροχής υπηρεσιών.

Ας δούμε όμως πιο συγκεκριμένα με ποιους τρόπους θα μπορούσε να ενισχυθεί η επιχειρηματικότητα:

- Καθοριστική για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας, είναι η συμβολή του κράτους με τους νομοθετικούς, οργανωτικούς και διοικητικούς μηχανισμούς που διαθέτει . Το οργανωμένο κράτος, έχει στη διάθεσή του τις απαραίτητες δομές και τις υπηρεσίες ώστε να μπορέσει να εφαρμόσει προγράμματα στήριξης των επιχειρήσεων. Είναι πρωταρχικής σημασίας όμως να υπάρχει μακροπρόθεσμος σχεδιασμός και χάραξη ενιαίας εθνικής στρατηγικής γιατί μ' αυτό τον τρόπο θα δομηθεί σχέση εμπιστοσύνης μεταξύ κράτους και επιχειρηματιών και μόνο έτσι θα νιώσουν οι επιχειρηματίες την απαιτούμενη σιγουριά για την ανάληψη επιχειρηματικού ρίσκου. Κάποια από τα μέτρα που μπορεί να λάβει το κράτος προκειμένου να ενισχυθεί η επιχειρηματικότητα είναι η εφαρμογή ευνοϊκής φορολογικής και αναπτυξιακής νομοθεσίας με απώτερο στόχο τη σταθεροποίηση του φορολογικού περιβάλλοντος . Παράλληλα, στα πλαίσια του αναπτυξιακού νόμου θα μπορούσε να ισχύσει από μεριάς κράτους η επιδότηση επιτοκίου ώστε να επωφεληθούν οι επιχειρηματίες από την μείωση των χρηματοοικονομικών εξόδων (χρεωστικοί τόκοι) και να επιτύχουν καλύτερη απόδοση της επένδυσης. Σημαντική είναι επίσης και η μείωση της γραφειοκρατίας με παράλληλη απλοποίηση των διοικητικών διαδικασιών που απαιτούνται προκειμένου να γίνει είτε η έναρξη μιας νέας επιχείρησης είτε οποιαδήποτε συναλλαγή μεταξύ επιχείρησης και δημοσίου. Ένα άλλο σημαντικό βήμα από πλευράς κράτους που θα λειτουργούσε επικουρικά στην ενδυνάμωση της επιχειρηματικότητας είναι η απλοποίηση των διαδικασιών πρόσβασης στην πληροφόρηση και ενημέρωση για τα ευρωπαϊκά προγράμματα που αφορούν την χρηματοδότηση για την στήριξη των επιχειρηματικών προσπαθειών. Κεφαλαιώδους σημασίας είναι η τόνωση του τομέα των εξαγωγών αφού ένα από τα ζητούμενα για τη χώρα είναι η αύξηση του όγκου των εξαγωγών προκειμένου να προκύψει θετικό εμπορικό ισοζύγιο και αυτό είναι κάτι που μπορεί να γίνει με την επίβλεψη και την συνδρομή του κράτους. Τέλος , πρέπει να αναφερθεί ότι είναι σημαντική η επαναφορά του θεσμού των κέντρων γεωργικής εκπαίδευσης με εντατικοποίηση της λειτουργίας τους , ώστε να προσφέρονται διαρκείς και συστηματικές εκπαιδεύσεις στους αγρότες. Οι εκπαιδεύσεις θα πρέπει να καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα θεματολογίας με έμφαση σε σύγχρονα θέματα για τη γεωργία, κτηνοτροφία, αλιεία και δασοπονία αλλά και θέματα που σχετίζονται με τη χρηματοοικονομική διοίκηση , την διοίκηση επιχειρήσεων και το μάρκετινγκ.

Σε αυτό το σημείο θα ήταν καλό να τονιστεί ότι η σχέση κράτους - επιχειρήσεων είναι σχέση αμφίδρομη και οι ενέργειες του ενός μέρους έχουν αντίκτυπο στις λειτουργίες του άλλου. Αυτό μπορεί να έχει θετικά αποτελέσματα για την οικονομία ιδιαίτερα σε αυτή την περίοδο της παρατεταμένης οικονομικής κρίσης στην οποία έχει περιέλθει η χώρα και κάθε

αξιόλογη προσπάθεια εξόδου από αυτή είναι υπολογίσιμη. Οι επιχειρηματικές προσπάθειες που προσφέρουν στην αγορά καινοτόμα αγαθά ή υπηρεσίες, που συμβαδίζουν με την νέα τεχνολογία και παράγουν προϊόντα με εξαγωγικό προσανατολισμό, μπορούν να στηρίξουν την οικονομία και να συμβάλλουν στην έξοδο από την κρίση.

- Εξίσου σημαντική με την κρατική στήριξη της επιχειρηματικότητας, είναι και η συμβολή των ιδρυμάτων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Τα ΑΕΙ και ΑΤΕΙ της χώρας διαθέτουν καταρτισμένο επιστημονικό προσωπικό και έχουν συσσωρευμένη τεχνογνωσία που είναι προϊόν έρευνας και διαρκούς επαφής με τη γνώση και τις νέες διεθνείς επιστημονικές τάσεις. Όλη αυτή η γνώση και η έρευνα πρέπει να βρεθεί τρόπος να διοχετευθεί στην κοινωνία και να είναι διαθέσιμη και προσιτή σε οποιονδήποτε ενδιαφερόμενο. Μία λύση θα ήταν η συνεργασία με κρατικούς φορείς, όπως είναι οι Διευθύνσεις Γεωργίας, Αλιείας ή τα Δασαρχεία οι οποίες θα μπορούσαν να λειτουργούν σαν ενδιάμεσοι φορείς διάχυσης της γνώσης και της έρευνας. Επιπλέον τα ιδρύματα μπορούν να προσφέρουν επιμορφωτικά προγράμματα στα πλαίσια της δια βίου μάθησης με σκοπό την εκπαίδευση των επιχειρηματιών σε θέματα που σχετίζονται με την οργάνωση και τη διοίκηση επιχειρήσεων, τις τάσεις στον τομέα των εξαγωγών ή με θέματα που σχετίζονται με τις επιστημονικές εξελίξεις στον πρωτογενή τομέα, όπως είναι οι σύγχρονες καλλιεργητικές μέθοδοι, η ορθολογική διαχείριση του νερού, τα νέα καλλιεργούμενα είδη και οι εξελίξεις που σχετίζονται με τους κλάδους της κτηνοτροφίας, της αλιείας και της δασοπονίας.

- Αξιοσημείωτη για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας είναι η δημιουργία συνεταιριστικών μορφών ή συνεργατικών σχηματισμών (clusters). Με αυτό τον τρόπο θα μπορούσαν να επιτευχθούν οικονομίες κλίμακας με ορθολογικότερη αξιοποίηση όλων των συντελεστών παραγωγής. Επιπλέον δύναται η δυνατότητα για αποτελεσματικότερη αξιοποίηση των δικτύων διανομής αφού θα διατίθενται μεγαλύτερες ποσότητες προϊόντων.

- Τα προγράμματα συμβολαιακής γεωργίας και κτηνοτροφίας που υλοποιούνται από τις τράπεζες μπορούν να προσφέρουν βιώσιμες λύσεις για τους παραγωγούς και τις επιχειρήσεις. Οι παραγωγοί έχουν τη δυνατότητα να καλλιεργήσουν έχοντας εξασφαλίσει την απαιτούμενη χρηματοδότηση ανάλογα με τη δυναμικότητα. Εξασφαλίζεται μειωμένο κόστος παραγωγής αφού επιτυγχάνονται καλύτερες τιμές για την αγορά των αναγκαίων αγροεφοδίων μέσω της ρευστότητας που υπάρχει και δίνει στους παραγωγούς τη δυνατότητα καλύτερης διαπραγματεύσεως τιμών αγοράς. Μπορεί να βελτιωθεί η παραγόμενη ποσότητα και η ποιότητα γιατί έχει ήδη εξασφαλιστεί η διάθεσή της σε προσυμφωνημένη τιμή.

- Επικουρικά για την επιχειρηματικότητα θα μπορούσε να λειτουργήσει η ίδρυση αγροτικής επενδυτικής τράπεζας. Η σύστασή θα μπορούσε να γίνει με τη συνδρομή ιδιωτικών και κρατικών κεφαλαίων και εκτός από χρηματοδοτικές παροχές θα μπορούσε να προσφέρει στην εκπαίδευση των επιχειρηματιών , στην υλοποίηση σεμιναρίων , στην έρευνα και στην ενημέρωση.

Οι επιχειρήσεις μπορούν επίσης να ωφεληθούν από τη συμβολιακή γεωργία αφού εξασφαλίζεται, διευρύνεται και βελτιώνεται η διάθεση και η εξαγωγή των παραγόμενων προϊόντων.

- Για την τόνωση των επιχειρηματικών τους προσπαθειών είναι απαραίτητο οι ίδιοι οι επιχειρηματίες να μεριμνήσουν ώστε τα παραγόμενα από αυτούς προϊόντα να είναι άριστης ποιότητας. Είναι εξίσου σημαντικό τα προϊόντα να είναι τυποποιημένα αφού αυτό προσθέτει αξία στο τελικό προϊόν. Τα προϊόντα πρέπει να συνοδεύονται από όλα τα απαραίτητα πιστοποιητικά ποιότητας τα οποία είναι σημαντικό να συμβαδίζουν με τις σύγχρονες διεθνείς απαιτήσεις και τάσεις για την ποιότητα και την ασφάλεια των τροφίμων . Σημαντικό είναι επίσης να δοθεί έμφαση στην παραγωγή προϊόντων πιστοποιημένων ως ΠΟΠ και ΠΓΕ αφού αυτά τα προϊόντα μπορούν να διεισδύσουν με μεγαλύτερη ευκολία στην Ευρωπαϊκή αγορά αφού για αυτά υπάρχουν παγιωμένα δίκτυα διανομής και μπορούν να ικανοποιήσουν τις σύγχρονες καταναλωτικές τάσεις. Η ανάγκη για προστασία του περιβάλλοντος και η ύπαρξη καταναλωτών που αναζητά “ πράσινα ” προϊόντα μπορεί να δημιουργήσει ευκαιρίες για νέες επιχειρηματικές προσπάθειες. Εδώ πρέπει να τονιστεί και η ανάγκη για καλλιέργεια σχέσης εμπιστοσύνης μεταξύ επιχειρηματιών και καταναλωτών και αυτό μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσω συνεπούς προσφοράς προϊόντων σταθερής ποιότητας.

Συμπεραίνουμε από τα παραπάνω ότι η ενίσχυση της επιχειρηματικότητας είναι ένα πολυδιάστατο πρόβλημα το οποίο απαιτεί συντονισμένες και εντατικές προσπάθειες από όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη, προκειμένου να υπάρχει θετικό οικονομικό αποτέλεσμα. Οποιαδήποτε όμως προσπάθεια για ενίσχυση της επιχειρηματικότητας και από οπουδήποτε και αν προέρχεται, πρέπει να γίνει με το βλέμμα στραμμένο προς το μέλλον και όχι με μνημονιμώντας και αναμασώντας τα λάθη του παρελθόντος. Οι δυσκολίες και οι προκλήσεις που επιφυλάσσουν οι επερχόμενες αλλαγές είναι καθοριστικής σημασίας να αντιμετωπιστούν από όλους με αισιοδοξία και δημιουργική διάθεση και όχι με pesimismό και φόβο. Η επιχειρηματικότητα είναι ουσιώδες να λειτουργεί με μακροπρόθεσμο σχεδιασμό και με τους σύγχρονους όρους της πράσινης οικονομίας και της βιώσιμης και αειφόρου ανάπτυξης. Οι νέες τάσεις για την αγροτική οικονομική ανάπτυξη επιτάσσουν συνδυασμένες δράσεις που θα βασίζονται σε επενδύσεις και πρακτικές με αποτελεσματική

χρήση πηγών ενέργειας και χαμηλές εκπομπές άνθρακα, βελτίωση της αντοχής των οικοσυστημάτων και των αγροτικών πρακτικών καθιστώντας τα ανθεκτικά στις κλιματικές και οικονομικές αλλαγές, σε μια μίνιμουμ διατήρηση της βιοποικιλότητας και των οικοσυστημάτων και στη διαφύλαξη της συσχέτισης μεταξύ του περιβάλλοντος και της οικονομικής ανάπτυξης και στην προστασία της κοινωνικής συνοχής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Agriculture , forestry and fisheries statistics , (2016) , Eurostat .

Arenius, P. and Clercq, D.D. (2005), “A network-based approach on opportunity recognition”,

Small Business Economics, Vol. 24, pp. 249-65.

Audretsch, D. (2002) , ‘*Entrepreneurship: A survey of the Literature*’.

Commission Of The European Communities , (2004) ,Communication from the Commission to the council , the European Parliament , the European Economic and the Committee of the Regions , Action Plan: The European agenda for Entrepreneurship .

Council of the European Union,, (2001) , ‘*Joint Report on Social Inclusion*’ 15223/01

European Commision , (2011) , *Rural Entrepreneurship* ,The magazine from the European Network for Rural Development , EU Rural Review No 10 .

European Commision , (2014) , EIP – AGRI , Agriculture & Innovation , EU funding opportunities related to innovation in agriculture , food and forestry , Submitting your innovative project : what , how and where .

European Commision , (2014) ,The EU explained: Agriculture , A partnership between Europe and farmers , The EU’s common agricultural policy (CAP): for our food, for our countryside, for our environment .

European Commision , (2017) , European Network for Rural Development , Green Economy Opportunities for Rural Europe , EU Rural Review No 23

Ευρωπαϊκό Δίκτυο Αγροτικής Ανάπτυξης , (2016) ,Συνδέοντας την αγροτική Ευρώπη 2014 – 2020 .

<https://enrd.ec.europa.eu>

http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2003/com2003_0027en01.pdf

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2004:0070:FIN:EN:PDF>

Meccheri, N. and Pelloni, G. (2006), “*Rural entrepreneurs and institutional assistance: an empirical study from mountainous Italy*”, Entrepreneurship & Regional Development, Vol. 18 No. 5, pp. 371-92.

North, D. and Smallbone, D. (2006), “*Developing entrepreneurship and enterprise in Europe’speripheral rural areas: some issues facing policy-makers*”, European Planning Studies,Vol. 14 No. 1, pp. 41-60.

Stathopoulou, S., Psaltopoulos, D. and Skuras, D. (2004), “*Rural entrepreneurship in Europe: A research framework and agenda*”, International Journal of Entrepreneurial Behaviour and Research, Vol. 10 No. 6, pp. 404-25.

Sternberg, R. and Wennekers, S. (2005), “*Determinants and effects of new business creation using global entrepreneurship monitor data*”, Small Business Economics, Vol. 24, pp. 193-203.

Τράπεζα Πειραιώς , (2015) , Η συμβολή και οι προοπτικές του αγροτροφικού τομέα στην Ελλάδα .

Zambetakis, L. and Kanelakis, G. , (2010) , “ *Opportunity entrepreneurship in the rural sector : evidence from Greece*”, Journal of Research in Marketing and Entrepreneurship ,Vol. 12 No. 2, 2010 , pp. 122-142 .